

Retruque

**SOCIEDADE DA INFORMACIÓN
E DO COÑECEMENTO**

Ana Belén Fernández Souto

Universidade de Vigo

Para empezar a falarmos da sociedade da información e do coñecemento, é preciso definila como tal, polo que acudimos á autoridade do profesor Castells, para quen se trata dun «novo sistema tecnolóxico, económico e social. Unha economía en que o incremento da produtividade non depende do incremento cuantitativo dos factores de produción –capital, traballo, recursos naturais– senón da aplicación dos coñecementos e a información á xestión, produción e distribución, tanto nos procesos coma nos produtos» (Castells, 1998).

Unha das claves desta sociedade da información e do coñecemento é, sen dúbida, a xestión da información no seu máis amplo sentido. Quere dicir isto que, na actualidade, e quizais máis que nunca, a información significa poder, e esta, xunto coa comunicación, segue a actuar na nosa sociedade como un pilar indiscutible de desenvolvemento total.

Así pois, e para ilustrar este concepto, lembraremos que, no Medievo, os motores da economía e da sociedade eran a agricultura e a ganadería. Coa progresiva chegada da industrialización, isto foi cambiando e, malia que seguían a existir gandeiros e agricultores, o novo motor da sociedade foi a industria. Na actualidade, existe unha sociedade rede, ou da información e o coñecemento, que ten como paradigma tecnolóxico o «informacionalismo»¹. Para empezar, se lle botamos un ollo á industria convencional, vemos que agora –a diferenza do que ocorría na era industrial– xa non abonda con fabricar. Os novos tempos están rexidos pola organización do traballo e o investimento en I+D+i, onde priman os traballos intanxibles.

Velaquí onde as tecnoloxías da información e da comunicación (TIC)² manifestan o seu impacto cada vez maior, o que se traduce nun choque importante no conxunto da sociedade, desde a cidadanía ata a empresa e a Administración.

¹ Cfr. <http://obazardenes.blogaliza.org/habitandounha-sociedadepos-fortdist-o-informacioni...> (consultado o 14 de marzo de 2008).

² Definidas en 1998 pola Organización para a Cooperación e o Desenvolvemento Económico como «a combinación de industrias manufactureiras e de servizos que recollen, transmiten e distribúen datos e información de maneira electrónica».

De feito, o ámbito das TIC considérase fundamental nas sociedades modernas e cada vez facilita máis o desenvolvemento laboral, a comunicación e o lecer, grazas a Internet, á telefonía móbil, etc., e permite, asemade, ofrecer un meirande conxunto de servizos, entre os que podemos destacar o comercio electrónico, a teleformación ou a prestación de servizos públicos a través de Internet –formularios, peticións de citas, convocatorias, etc.). Malia todo, e no tocante a aquelas persoas máis pesimistas que ven nas TIC unha anulación do ser humano, lembraremos as palabras do profesor Aníbal Figueiras no seminario *Galicia ante a sociedade do coñecemento*, celebrado en Vigo en 2001³, onde afirmou que «as telecomunicacións non substitúen as persoas, senón que potencian as súas posibilidades de acceso á información», e esta é, precisamente, a riqueza imparabile que as TIC lle achegan á sociedade do coñecemento e da información.

Pero para poder seguir contando con este incremento continuado e constante destas aplicacións e servizos de carácter informático que nos proporcionan tamén moitas novas posibilidades, as TIC precisan da dixitalización, da alfabetización dixital e da dispoñibilidade de terminais de acceso e de conexión a Internet, para evitar a denominada «fenda dixital» e que unha parte da poboación, por carecer dos coñecementos ou recursos necesarios, quede á marxe da sociedade da información⁴.

ANTECEDENTES DO TEMA EN GALICIA

Para poder comprender a situación que na actualidade ocupa este tema en Galicia, faremos unha breve reflexión sobre a historia da sociedade da información e do coñecemento no noso país, centrándonos en dúas etapas que veñen delimitadas polo ano 2006, cando tanto Europa como o resto do mundo viven a consolidación deste fenómeno, sobre todo desde a celebración da Conferencia Xeral da UNESCO, reunida en París en outubro de 2005, onde aprobou a Convención sobre a Protección e Promoción da Diversidade das Expresións Culturais.

³ www.duvi2.uvigo.es/es/123/1/11136/, de 6 de abril de 2001 (consultado o 14 de marzo de 2008).

⁴ Véxase EOSA Consultores (EOSA Consultores, 2008, p. 11).

Sociedade da información e do coñecemento en Galicia ata 2006

Desde hai anos son varios os encontros, seminarios e ensaios máis ou menos científicos que se veñen preocupando pola situación de Galicia diante desta sociedade da información e do coñecemento. Xa en 2002, un estudo situaba a Galicia no último lugar do Estado no tocante ás tecnoloxías da información. A obra titulada *Información, tecnoloxía e territorio: Galicia fronte á sociedade do coñecemento* –coordinada por Xosé Carlos Arias e presentada no propio Consello da Cultura Galega– sinalaba que Galicia era a última comunidade do Estado en desenvolvemento de tecnoloxías da comunicación, cun índice de 53 puntos sobre os 100 que lle correspondían a Madrid, a comunidade máis avanzada neste eido. Segundo os promotores do estudo, o atraso debíase a déficits históricos en materia de innovación, capacidades empresariais e capital humano⁵.

A conclusións similares chegou o traballo *Sociedade do Coñecemento do proxecto Galicia 2010. Sociedade da información en Galicia*⁶, onde se subliñaron os seguintes ítems, baseándose nos datos dispoñibles entre setembro e outubro de 2000:

- Galicia forma parte da sociedade da información e debería aspirar a participar activamente na denominada sociedade do coñecemento.
- Cara á creación dun mercado interior suficientemente rendible e competitivo, a UE precisa corrixir e diminuír o máis posible as súas desigualdades internas –converxencia–, o que explica a contía dos fondos de investimento económico dispoñibles.
- Detectouse non só unha importante demora nos hábitos, usos e consumos propios da sociedade dixital verbo doutras áreas do noso contorno –España, Portugal ou Europa–, senón un notable aumento das diferenzas respecto de estimacións anteriores.
- Galicia ocupa unha das posicións máis baixas no acceso e uso da tecnoloxía na rede.
- O perfil do usuario galego de Internet corresponde a un cidadán entre dezaoiro e corenta anos, de clase media ou media-alta, que vive na cidade ou en

⁵ Cfr. www.culturagalega.org/noticia.php?id=1347&soportal (consultado o 14 de marzo de 2008).

⁶ Cfr. www.vello.vieiros.com/enquisas/conclusions.html (consultado o 14 de marzo de 2008).

áreas residenciais próximas, que utiliza a rede, sobre todo, desde o seu posto de traballo ou en establecementos especialmente dotados para o caso –cibercafés, centros de conexión... As preferencias de uso, tal como acontece noutras sociedades, están na web, nas áreas de relación entre usuarios –chats– e no correo electrónico.

- Destácanse a baixa cultura informática e tecnolóxica da nosa poboación no seu conxunto, o escaso equipamento nos fogares en comparación con outras áreas próximas e a ausencia de políticas globais de actuación.

Sociedade da información e do coñecemento en Galicia desde 2006

Para observar a diferenza e a evolución destes ítems en Galicia, achegamos os seguintes cadros obtidos do EGM⁷:

- Porcentaxe de individuos por lugar de acceso a Internet:

	2000	2006
Casa	49,2%	72,6%
Traballo	37,7%	29,8%
Centro de estudo	17,6%	7,0%
Outros	14,4%	15,8%

- Perfil por idade dos usuarios con acceso a Internet:

	2000	2006
De 14 a 19	11,6%	15%
De 20 a 24	18,2%	15%
De 25 a 34	33,8%	30,5%
De 35 a 44	21,2%	20,4%
De 45 a 54	11,7%	12,8%
De 55 a 65		4,9%

⁷ EGM, Estudio General de Medios, 3ª vaga, ano 2006 (meses outubro e novembro).

- Perfil por clase social dos usuarios:

	2000	2006
Alta	26,6%	14,7%
Media-alta	30,8%	22,2%
Media	35,1%	44,6%
Media-baixa	6,3%	16,5%

Ademais de ter en conta estes aspectos, e acudindo ao IGE con datos de 2006, cómpre lembrar que:

- Verbo da telefonía móbil, o 65,95% dos cidadás de dezaseis anos ou máis emprega o teléfono móbil e que se alcanzan cifras de arredor do 95% na poboación comprendida entre os dezaseis e os trinta e nove anos. Este importante dato indica que as novas xeracións están máis involucradas no uso cotián destas tecnoloxías e que as teñen perfectamente asumidas –boa mostra é a linguaxe que os máis novos empregan nas SMS, indescifrable para a meirande parte das persoas de idades superiores.
- No tocante á súa penetración na sociedade, o 29,6% dos fogares galegos teñen acceso a Internet, aínda que esta porcentaxe está dez puntos por debaixo da media española. En canto ao seu uso, os datos do ano 2005 reflectían que o 26,9% dos galegos utilizaban Internet regularmente, cifra que sobe ao 41,9% no ano 2006. Malia este incremento, e como tamén acontece no caso do uso do ordenador persoal, estas cifras seguen a ser inferiores ás medias española e europea.

Outro aspecto que debemos ter en conta e que nos pode dar unha idea do estado actual da sociedade do coñecemento en Galicia é o uso que das TIC fan os organismos públicos. Neste sentido, cómpre destacar que, na actualidade, a presenza de Internet nos Concellos é practicamente total, posto que o 97% deles conta con ordenadores de usuario con acceso á rede. A banda larga está presente no 57% destas institucións, malia que se observan diferenzas importantes segundo o tamaño do Concello. Verbo das redes sen cable, o 58% dos Concellos estaban en posesión dela ou en vías de conseguila⁸.

⁸ Véxase EOSA Consultores (EOSA Consultores, 2007, p. 45).

Un indicador máis da saúde que ten a nosa comunidade autónoma nesta sociedade do coñecemento e da información é o uso que do idioma galego se fai nas TIC. Así, cómpre destacar que o emprego por parte da cidadanía de programas informáticos en lingua galega é escaso, o 18,3%; o uso do galego nos correos electrónicos tamén é moi minoritario, dado que unicamente o 17,4% da poboación que emprega Internet o fai habitualmente nesta lingua⁹; así mesmo, tan só o 16,7% dos cidadáns teñen a súa páxina de inicio de Internet en galego. Xa que logo, pódese afirmar que o castelán é neste caso a lingua utilizada pola maior parte da poboación, como tamén o é para os chats e as mensaxes de correo electrónico, contextos en que o galego non acada nin o 20% de uso, aínda que se obteñen en xeral valores máis positivos para a lingua galega nos colectivos máis novos e no de galegofalantes¹⁰.

Finalmente, e na procura dos últimos datos existentes sobre o uso das TIC como motor da sociedade da información e do coñecemento en Galicia, acudiremos ao Observatorio da Calidade e da Administración de Galicia, dependente da Dirección Xeral de Calidade e Avaliación das Políticas Públicas, da Consellería de Presidencia, Administracións Públicas e Xustiza, finalizado o 2 de xaneiro de 2007. Os seus principais indicadores foron os seguintes:

Área –Indicador	Galicia	España	Europa (25)
Fogares con acceso a Internet	29,6%	39,1%	48%
Cidadáns que usaron Internet nos últimos tres meses	41,9%	47,9%	54%
Empresas con acceso a Internet	87,6%	92,7%	94%
Empresas con sitio web (sobre o total das empresas con acceso a Internet)	50,5%	50,2%	68%
Empresas con persoal que traballa fóra	9,8%	10,8%	19%
e-Government: Servizos públicos básicos totalmente dispoñibles on-line	----	55%	50%
e-Government: Cidadáns que interactúan con AAPP por Internet	30,9%	28,4%	24%
e-Government: Empresas que interactúan con AAPP por Internet	55,9%	62,8%	68,1%

⁹ *Idem*, p. 33.

¹⁰ *Ibidem*.

Área –Indicador	Galicia	España	Europa (25)
e-Learning: Cidadáns que usaron Internet con fins educativos ou formativos	4,9%	8,8%	17,2%
e-Health: Cidadáns que usan Internet na procura de información sanitaria	42,8%	39,9%	31,4%
e-Commerce: Cidadáns que compraron por Internet para uso privado nos últimos tres meses	7,6%	10,1%	19%

Analizando estes datos, podemos observar claramente que Galicia segue a estar por debaixo das porcentaxes medias do resto das comunidades autónomas españolas e, por suposto, tamén da media europea. Malia todo, cómpre recoñecer que houbo un importante incremento destas porcentaxes nos últimos anos, o que indica que Galicia está a camiñar a un ritmo considerable cara a esa sociedade do coñecemento e da información. Pódese apreciar isto en datos como o incremento de cidadáns que utilizan Internet ou dos que se serviron dos servizos de *e-Commerce*, e mesmo o dato curioso do *e-Health*, no que os galegos están por riba das medias española e europea.

Nesta segunda etapa do estudo que presentamos sobre Galicia na sociedade da información e do coñecemento, debemos destacar un importante fito acaecido tamén en 2006, xa que o 11 de decembro naceu a Fundación Galega para a Sociedade do Coñecemento, que conta coa participación da Xunta de Galicia, dun grupo de empresas líderes, das tres universidades galegas, as dúas caixas de aforros e o Banco Pastor, e que ten ao presidente da Xunta de Galicia, don Emilio Pérez Touriño, á fronte.

A Fundación Galega para a Sociedade do Coñecemento ten como obxecto o impulso, promoción e coordinación de actividades para a mellora da competitividade das empresas galegas e a súa internacionalización, a análise de novos proxectos de investimento, a extensión e implantación de novas tecnoloxías, o desenvolvemento da sociedade da información e o impulso das redes de coñecemento e cooperación.

Despois de pouco máis dun mes de vida, o 16 de xaneiro de 2007, esta fundación nomeou o conselleiro de Economía e Facenda, don José Ramón Fernández Antonio, presidente do consello reitor e decidiu crear unha vicepresidencia executiva a cargo de don Javier Riera.

O feito de que xurdan este tipo de iniciativas é unha mostra máis da preocupación que nos contornos públicos e privados están a ter sobre este tema, que os leva a impulsar accións constantes de promoción, concienciación e información deste fenómeno.

CONCLUSIÓNS

Galicia segue a estar na actualidade entre as comunidades españolas que menos utilizan as TIC con asiduidade e que máis lonxe se atopan de integrarse plenamente na sociedade da información e do coñecemento.

Para suplir estas carencias, é precisa unha política de actuación que implique a todos os sectores activos mediante un plan ben definido, con prazos concretos e obxectivos claros, ademais dunha intensa política de comunicación. Cómpre pois que as institucións públicas se convertan en motores de dinamización, en contacto e colaboración permanente coa empresa privada e os centros universitarios, tal e como pretende facer a devandita Fundación Galega para a Sociedade do Coñecemento.

Dentro deste plan de actuación xenérico, haberá que ter en conta unha serie de ítems que se converterán en condición *sine qua non* para lograr o éxito na inserción total de Galicia dentro da sociedade da información e o coñecemento:

- Necesidade de infraestruturas. A dotación dunha rede de telecomunicacións axeitada á realidade social é fundamental. Malia os adiantos dos últimos anos, Galicia non se pode permitir un estancamento nesta cuestión e cómpre por iso continuar con esta política de planificación tecnolóxica. Neste sentido, hai que lembrar tamén que se lle deben facilitar á poboación –organismos, asociacións, pequenas e medianas empresas, familias e particulares– os equipos necesarios que lle permitan acceder a este novo estadio da sociedade. Cómpre engadir a este dato que a denominada «converxencia tecnolóxica» –informática, telecomunicacións, empresas produtoras de contidos– centrará na cultura do lecer e nos servizos domésticos a súa estratexia principal para chegar masivamente aos fogares.

- O capital humano tamén se fai imprescindible, considerado este en dous planos: a capacitación da sociedade galega no seu conxunto para incorporarse a esta nova realidade; e a formación de elementos activos –grupos, empresas, individuos– que participen no desenvolvemento desta como axentes creadores.
- A educación é outra das prioridades. Cómpre desenvolver un plan estratéxico no ámbito educativo dirixido a incorporar a poboación –moi especialmente os máis novos– ás formas, linguaxes, hábitos e usos da sociedade da información e do coñecemento, dado que a informática é a alfabetización tecnolóxica da nova sociedade. Un cidadán da Europa do novo século que non saiba utilizar estas tecnoloxías informáticas para moverse sen dificultade na rede será considerado na práctica como un analfabeto, de aí que se faga indispensable contar con materias específicas de informática e aplicacións tecnolóxicas en todos os niveis educativos, desde a escola ata a universidade.
- Os expertos aconsellan facer un esforzo especial en ámbitos como o turismo, o Camiño de Santiago, o medio natural, os produtos elaborados –con valor engadido– do sector primario, a alimentación e a restauración, os derivados da minaría –pedra, principalmente granito e lousa–, os produtos culturais –con especial atención ao sector audiovisual e á música–, o deseño, a moda, os aparellos electrónicos...

En definitiva, a incorporación plena de Galicia á sociedade do coñecemento e da información esixe necesariamente contar coas infraestruturas e equipamentos tecnolóxicos axeitados; unha formación intelectual básica e especializada; a capacitación e destreza no uso dos novos medios; unha masa crítica de usuarios; unha capacidade para consumir e xerar produtos; un emprego correcto dos recursos económicos e humanos; un plan decidido, con vontade política de executalo e con obxectivos e prazos concretos, que implique ao conxunto da sociedade informada e motivada para dar o necesario salto.

BIBLIOGRAFÍA

- CASTELLS, M.: *La era de la información. Economía, sociedad y cultura. Fin de milenio*, vol. III, Madrid, Alianza, 1998.
- EOSA CONSULTORES, *Observatorio da calidade e da Administración de Galicia*, Dirección Xeral de Calidade e Avaliación das Políticas Públicas, Consellería de Presidencia, Administracións Públicas e Xustiza, 2 de xaneiro de 2007.
- EOSA CONSULTORES, *Situación da lingua galega na sociedade. Observación no ámbito das tecnoloxías da información e da comunicación*, Xunta de Galicia, Secretaría Xeral de Política Lingüística, 2008.